

SENJSKO BOGOSLOVNO UČILIŠTE

Ivan Devčić
Rijeka

UDK:378.5(497.13)(091):282
Izvorni znanstveni članak
Ur.:1989-06-15

Autor daje sažeti prikaz školovanja svećeničkih kandidata u senjskoj biskupiji kroz povijest, a zatim prikazuje rad Bogoslovnog sjemeništa i teološke škole u Senju, počev od 1806. kada taj rad započinje pa sve do 1940. kada je sjemenište zatvoreno. Uz vrsne svećenike, iz tog su sjemeništa izišli također brojni kulturni i znanstveni radnici. Sjemenište je niklo na glagoljaškoj podlozi i toj predaji ostalo do kraja vjerno.

Sjemenište je ustanova Rimokatoličke crkve u kojoj se pripremaju kandidati za svećeničku službu, a razvija se posebno poslije Tridentinskog sabora u 16. stoljeću. Crkva je na tom saboru tražila odgovor na izazove i prijetnje protestantske reformacije. Budući da željena obnova Crkve nije bila izvediva bez odgovarajuće pripreme svećenika, sabor zahtijeva da se veća pažnja posveti njihovoj formaciji te g. 1563. određuje da svaka biskupija, po mogućnosti, ima svoje sjemenište, a ako to nije moguće, neka svoje kandidate priprema udruženo sa susjednim biskupijama.¹ Time su odgoj i izobrazba budućih svećenika strogo institucionalizirani, a dotadanja praksa ukinuta.

Odgoj svećenika prije Tridentinskog sabora

Prije Tridentinskog sabora nije u Crkvi bilo nikakvih ustanova za teološku i duhovnu naobrazbu pastoralnog klera. U većini slučajeva sami su se kandidati trebali pobrinuti gdje će steći potrebno znanje za primanje svećeničkog reda i službe. Često su sami biskupi na svojim dvorovima skupljali sposobne mladiće i pripremali ih za svećenike. Slično su činili i obični župnici, koji su se na taj način brinuli za svoje suradnike i nasljednike. Posebno su važnu ulogu u tome imali samostani i kaptoli. Tako je III. lateranski sabor (g. 1179.) propisao da uz katedralne crkve mora postojati magister, »qui clericos eiusdem ecclesiae et scholares gratis doceat« (c.18),² a IV. lateranski sabor (g. 1215.) ističe

BILJEŠKE:

1. usp. H. JEDIN, *Seminar*, U LThK/IX, stupac 647-649.

2. cit. prema H. JEDIN, isto.

Sl. 15 – *Bivša crkva sv. Franje*
– *Uskočki mauzolej*
– 1940.

da barem svaka metropolitanska crkva treba imati teologa, »qui sacerdotes et alios in sacra pagina doceat et in his praesertim informet, quae ad curam animarum spectare noscuntur« (c.11)³. Crkveni sabori u Toledu g. 531. i 633. traže da se kandidati za svećeništvo trebaju odgajati u posebnim zavodima pod nadzorom biskupa, ali te odredbe ne nailaze na širu primjenu. Postojala je također mogućnost studija na srednjovjekovnim sveučilištima, ali to je bilo dostupno samo onima koji su trebali preuzeti više crkvene službe. Ali sve veći stupanj opće naobrazbe u kasnom Srednjem vijeku, a zatim i opasnost od protestantske reformacije, iziskivali su upravo bolju naobrazbu pastoralnog klera koji je bio u neposrednom kontaktu s narodom i trebao ga poučavati u vjeri. Upravo je ta potreba ponukala Tridentinski sabor da odredi osnivanje sjemeništa u Crkvi.

Ali koncilske su se odredbe, što zbog pomanjkanja praktičnih iskustava, što zbog nedostatnosti kadrova i materijalnih sredstava, posvuda sporo provodile. To posebno važi za

Sl. 16 – Trg M. Balena – Cilnica, u pozadini franjevački samostan, Bogoslovno učilište

naše krajeve, gdje su se sjemeništa, prije svega zbog nepovoljnih političkih i ekonomskih prilika, počela osnivati tek pri kraju 18. i na početku 19. stoljeća.⁴ Sve do tog vremena naš se kler odgajao na stari predtridentinski način ili u stranim sjemeništima.

Najstariji zapis o odgoju senjskog klera nalazimo u naredbama senjskog kaptola iz g. 1340. Tu se o klericima kaže: »Kad se čini časnej čin u crkvi senjskoj da gosp. biskup s kapitulom zberu tri parvadi, tri žakni evandelski, tri apustolski, tri akoliti, ki žakni evandelski i apustolski i akoliti, ti imu služiti velikomu oltaru senjske crkve po svu nedilju, kako po primanceru njim bude ukazano.«^{4a} Iz ovoga se može zaključiti, budući da se spominju dakoni, subdakoni i akolite, da se uz senjski kaptol odgajao svećenički podmladak. Slično se može zaključiti i o bakarskom kaptolu na temelju naredaba tamnošnje župne crkve, koje najvjerojatnije potječu iz početka 15. stoljeća.⁵ Bez sumnje se isto prakticiralo i uz ostale kaptole senjske i modruške biskupije. Tako senjski biskup Ivan Smoljanović još g. 1671., poslije vizitacije po Bribirštini, izdaje »zapovidno pismo« u kojem nareduje: »Najmlađi ki bude u tom kapitolu kanonik bude takajše i školnik žakne učil.«⁷ Isto za-

3. isto.

4. Iznimka je zagrebačko sjemenište, koje je biskup Drašković otvorio odmah poslije Tridentinskog sabora na kojem je sudjelovao.

4a. M. SLADOVIĆ, *Poviesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst 1856, str. 183. O godini nastanka Kaptolskog statuta usp. M. BOGOVIĆ, *Crkvene prilike u Senju u 14. stoljeću i Statut senjskog kaptola*, »Senjski zbornik« XIII (1988), str. 23-25.

5. usp. dr. ANDRIJA RAČKI, *Stogodišnjica senjskog sjemeništa (1806-1906)*, Katolički list, 1-3/1906, ovdje br. 1, str. 4.

6. isto, str. 5.

7. IVAN SMOLJANOVIĆ, *Naredbe biskupske izza svetočasnog pohadanja po bribirštini g. 1671.*, u MANOILU SLADOVIĆ, *Poviesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst 1856, str. 385.

htijeva i od grobničkog kaptola.⁸

Naobrazba što su je svećenički kandidati (žakni) primali od kanonika i župnika, bila je vrlo skromna; svodila se na to da kandidat nauči glagoljski čitati i pisati te kršćanski nauk i obrede. Zbog toga se senjski biskupi gotovo odreda tuže na neznanje svoga klera. Tako se senjski biskup Mariani g. 1654. žali na slabu teološku naobrazbu svojih svećenika općenito, i na neznanje latinskog jezika posebno.⁹ Stoga on uvodi poseban ispit za isповjednu dozvolu. Već spomenuti biskup Smoljanović zahtijeva da svećenici održavaju dvaput tjedno sastanke na kojima trebaju rješavati razne slučajeve iz dušobrižničke prakse. Koliko je skromna bila naobrazba tadašnjeg klera, vidi se i iz odredbe senjskog Biskupa Pohmajevića, izdane u Bakru g. 1718., u kojoj se kaže: »Svaki od klerika mora imati najmanje ove knjige: Misal, Breviar, doktrinu malu i veliku, duše verne, porta coeli, ispravnik i ritual, ako ne i više, i takove ima marljivo čitati.«¹⁰ A biskup Benzoni g. 1741. naziva svoj kler »valde rudis, paucissimi idonei«.¹¹

Unatoč tome, popovi glagoljaši uživali su velik ugled u narodu. Bili su svećenici iz naroda i za narod s kojim su dijelili dobro i zlo i kojem su u granicama svojih mogućnosti pomagali vjerski, kulturno i nacionalno. Među njima bilo je – osobito u kasnom Srednjem vijeku – velikih duhova koji su se istakli kao narodni školnici, prepisivači knjiga, umjetnici pera i kista, pokretači i promicatelji našega tiska.

Školovanje klera u ustanovama izvan biskupije

Kada su u raznim evropskim središtima osnovana sjemeništa, senjsko-modruški biskupi mogli su tamo slati svoje kandidate za svećeništvo. Imali su pravo da po dva klerika školuju na trošak Vjerozakonske zaklade u generalnom sjemeništu u Pešti; biskupi senjski i rapski mogli su naizmjence po jednoga klerika odgajati u sjemeništu u Loretu i u Ilirskom zavodu u Bolonji; slične su mogućnosti postojale i u bečkom hrvatskom zavodu »Collegium croaticum«, u rimskom zavodu »Collegium Germanicum et Hungaricum«, u bečkom zavodu Pazmanyannum, zatim kod isusovaca u Zagrebu te u sjemeništima u Grazu i Sabariju (Szombathely u Mađarskoj).

Tako se, npr. za vrijeme biskupa Kabalina (1773-1782) deset klerika odgajalo o carskom trošku u sjemeništu u Grazu, a biskup Ivan Krstitelj Ježić (1788-1833) imao je malo prije otvaranja sjemeništa u Senju devet kandidata u Sabariju; tuži se, međutim, da su u prvih četrnaest godina njegove biskupske službe dvadeset i četiri mladića napustila tamnošnje sjemenište, ponajviše zato što im ondje nije prijao zrak.¹² Ujedno je školovanje u tuđini bilo skupo, te se na taj način nije mogao osigurati dovoljan broj svećenika. Stoga se senjsko-modruški biskupi često žale da imaju mnogo župa koje su bez svećenika.

Lako je procijeniti od kakve je pomoći u toj situaciji bilo otvaranje isusovačke gimnazije 1633 s filozofskim (1725) i teološkim fakultetom u Rijeci. Uz kraljevsku pomoć, što

8. IVAN SMOLJANOVIĆ, *Biskupske naredbe izza svetočasnog pohađanja god. 1671.* za Grobnik, u MANOILU SLADOVIĆ, isto, str. 389.

9. usp. M. SLADOVIĆ, isto, str. 109.

10. Naredbe biskupa Pohmajevića objavio je M. SLADOVIĆ, nav. dj. str. 421-425, ovdje 422.

11. cit. prema dr. A. RAČKI, nav. dj., br. 1, str. 4.

12. usp. J. BURIĆ, *Senjsko bogoslovsko sjemenište, oskudni podaci iz prvih godina* (neobjavljen rukopis, sada se nalazi u senjskom biskupijskom arhivu), str. 2; dr. A. RAČKI, nav. dj., br.3, str. 25-27.

13. Dr. A. RAČKI, nav. dj., br. 3, str. 26.

Sl. 17 – Biskupski dvor, predio sv. Ambroza, sagradio 1839. biskup M. Ožegović. Snimak s jugozapada oko 1935.

ju je ishodio biskup Benzoni, i uz pomoć različitih zaklada, tamo je odgojen »lijepi broj mladića iz biskupije senjske i modruške«. ¹³ Značajno je bilo i otvaranje pavlinske gimnazije u Senju, koju je, na molbu biskupa Pohmajevića, g. 1725. otvorio Karlo VI, ponajviše imajući u vidu školovanje klera. Ukinuće isusovačkog (1773) i pavlinskog (1786) reda te teološkog fakulteta u Rijeci (1778) bilo bi zacijelo prouzročilo veću krizu senjsko-modruškog klera, da se ubrzo nije pristupilo otvaranju vlastitog biskupijskog sjemeništa.

Školovanjem što u domaćim što u stranim sjemeništima podignut je stupanj naobrazbe senjsko-modruškog klera. Svećenici također upoznaju latinski jezik te popovi glagoljaši, koji nisu znali latinski, sve više iščekavaju. U tom smislu, iako se, kako smo već vidjeli, žali da ima malo sposobnih svećenika, biskup Benzoni ističe: »Prius erant sacerdotes Ill-yrici linguae Latinae ignari, nunc, si pauci excipiantur, non tantum periti Latinae linguae, sed etiam Theologiae et juris canonici.« ¹⁴

Otvaranje sjemeništa u Senju

Već biskup Martin Brajković (1700-1704), u svojem izvještaju o stanju biskupije papi Klementu XI. predlaže: »da bi cesar u krajinah onomadne Turkom otetih nekoje zemlje ili nepokretnosti za podignutje u Senju seminara odredio, čiem bi se mladež odgojila i crkvah kano i dušah spasenju i potrebi providilo.« ¹⁵

¹⁴. cit. prema dr. A. RAČKI, isto, str. 27.

¹⁵. M. BRAJKOVIĆ, *Papi Klementu XI.* u M. SLADOVIĆ, nav. dj., str. 48.

Tu će zamisao ostvariti tek biskup Ivan Krstitelj Ježić, koji već od početka svoje biskupske službe uporno radi na otvaranju sjemeništa u Senju. Na putu do toga morao je otkloniti više zapreka. Jedna od glavnih bila je nabavak zgrade za sjemenište. Biskup je držao da je za to najprikladniji franjevački samostan te je, nakon upornog traženja dobio 20. XI. 1804. od kralja Franje I dozvolu da u njemu može otvoriti sjemenište. Franjevci, koji su nakon ukinuća pavlinskog reda preuzeli njihovu gimnaziju i vodili je do g. 1802, bili su protiv toga; za sjemenište su predlagali bivši pavlinski samostan ili nekadašnji isusovački kolegij u Rijeci. No, nakon ponovnih naredaba carskog namjesničkog vijeća, morali su ostaviti samostan koji je biskup dao zatim preurediti za potrebe sjemeništa.¹⁶

Drugu poteškoću predstavljala su financijska sredstva. Da bi ih namaknuo, biskup je g. 1804. oporezovao svoje svećenike: župnici su morali davati godišnje 10 forinti, a kapelani 5, kaptol novljanski 30, bibrirski 50 i bakarski 60 forinta (senjski se ne spominje). Sjemenište je dobilo pomoć i od Vjerozakonske zaklade. Ona je za šk. godinu 1807/8. iznosila 7.797 forinta i 30 novčića. U sjemeništu je tada bilo 48 pitomaca. Već u idućoj školskoj godini ta se pomoć popela na 10.000 forinta za 50 pitomaca (200 forinta po pitomcu). Osim toga dobivena je i dotacija za profesore i poglavare: 300 forinta za viceprefekta, 200 forinta za spirituala, 200 forinta za prefekta nauka, 1.200 forinta za dva starija profesora, 1000 forinta za dva mlađa profesora, 1000 forinta za dva profesora filozofije. Najveća pomoć, koju je sjemenište za vrijeme Austrije primilo, ijeme Austrije primilo, iznosila je 19.795 forinta, što je odgovaralo svoti od 51.187 francuskih franaka. Međutim, maršal Marmont odredio je za državnu dotaciju sjemeništu samo 18.101 franak, što je iznosilo oko 7.000 forinta.¹⁷

Treća poteškoća, s kojom je biskup Ježić bio suočen, odnosila se na profesorski i poglavarSKI kadar. Biskup je našao prve profesore u osobama Vinka Parca, Grge Pančića, Franje Livaka, Franje Vrinjanina i Nikole Mrzljaka. Oni su službu trebali nastupiti 1. studenoga 1806, a plaću su primali, kako smo rekli, iz Vjerozakonske zaklade. Maršal Marmont je 12. listopada 1810. odredio da svi profesori i poglavari senjskog sjemeništa moraju biti kanonici senjskog, modruškog ili riječkog kaptola. Biskup Ježić je to odmah proveo imenovavši prof. Vinka Parca kanonikom bibrirskim, prof. Nikolu Mrzljaka kanonikom novljanskim, Nikomeda Mudrovčića kanonikom bakarskim, a Franju Livaka, prof. i ravnatelja sjemeništa, kanonikom riječkim.¹⁸

Tek što se uhodalo, četiri godine nakon otvorenja, na Staru godinu 1810. sjemenište je zahvatio požar i uništio dvije trećine zgrade zajedno s namještajem, bibliotekom, protokolom i ostalim spisima. Rad sjemeništa je prekinut sve do g. 1816, kada je, nakon što je zgrada obnovljena, bilo ponovo otvoreno.

Dok je trajala obnova spaljenog sjemeništa, klerike su odgajali sami svećenici u svojim župama. Oni su također – slijedeći primjer i poticaj biskupa Ježića, koji je u svojim kurijama u Senju i Novom okupljao darovitije mladiće i pripremao ih za sjemenište – privatno poučavali dječake u gimnazijskim predmetima i dovodili ih u gimnaziju da polažu ispite. Tako je sjemenište, kada je nakon šest godina ponovno otvoreno, bilo puno klerika, osobito iz Senja i Novog.

16. usp. E. HOŠKO, *Marijin Trsat*, 1974, br. 3.

17. usp. J. BURIĆ, nav. dj., str. 3-4. i Bisk. arhiv, Protokol 1811, br. 402.

18. usp. J. BURIĆ, nav. dj., str. 4. i Bisk. arhiv, Protokol 1811, 2-15. Usporedo s teologijom bio je g. 1808. otvoren u senjskom sjemeništu i *filozofski licej*, o kojem više možemo čitati u članku M. BOGOVIĆA. – Biskup Ježić je već 1797. propisao da kandidati za svećeništvo trebaju imati »absolutum cursum philosophicum«, tj. cijelu gimnaziju. Usp. dr. A. RAČKI, nav. dj., br. 3, str. 27.

Potkraj prošlog stoljeća, g. 1896, zgradu će još jednom obnoviti biskup Maurović. Ali g. 1919, odmah nakon Prvog svjetskog rata, zbog smanjenog broja bogoslova, u njoj (poslije više od sto godina) prestaje djelovati senjsko bogoslovsko sjemenište.

S tom se činjenicom nikako nije mogao pomiriti biskup Ivan Starčević (1932-1934). Već godinu dana nakon preuzimanja biskupske službe on uspijeva obnoviti zgradu sjemeništa i »u najtežim materijalnim prilikama, u jednoj od najsiromašnijih biskupija«¹⁹ ponovno g. 1933. otvoriti senjsko sjemenište. Odmah su pozvani senjsko-modruški bogoslovi, koji su od 1919. studirali u Zagrebu i Ljubljani, a došli su i neki pitomci barske, krčke i šibenske biskupije te križevačke grkokatoličke eparhije (ukupno 30-40 bogoslova). Poglavari su bili: ravnatelj dr. Ivo Blažević, duhovnik o. Josip Vrbaneč, a kasnije zagrebački svećenik Josip Horvat te, pod zadnje vrijeme, prefekti dr. Josip Šojat i dr. Adalbert Ježić. Proforski su zbor sačinjavali: dr. Ante Lončarić, dekan prof. zbora, prof. crkvenog prava i docent crkvene umjetnosti; Matija Glažar, prof. moralne i pastoralne teologije i docent starocrkvenoslavenskog jezika; dr. Ivo Blažević, prof. biblijskih znanosti i docent katehetike; o. Josip Vrbaneč, a kasnije o. Hijacint Bošković OP, prof. dogmatike; dr. Viktor Burić, prof. filozofije i crkvene povijesti; Ante Golik, docent kurijalnog stila; Vlado Usmiani, docent sociologije; kasnije dr. Josip Šojat, prof. filozofije i docent pedagogike; dr. Adalbert Ježić, docent apologetike; Josip Burić, docent crkvene povijesti.

Međutim, novootvoreno sjemenište nije bilo dugog vijeka. Nakon vizitacije iz Vatikana i zbog malog broja bogoslova, biskup dr. Viktor Burić definitivno ga zatvara g. 1940. Sjemenišna je zgrada u ratu bila teško oštećena, a poslije rata nacionalizirana.

Istaknutiji profesori i pitomci

Na senjskom teološkom učilištu izredali su se mnogi vrsni profesori, među kojima se, uz već nabrojene, ističu: Vinko Mrzljak (1827-53), dr. Luka Petrović (1835-53), dr. Vjenceslav Šoić (1841-45), dr. Franjo Rački (1855-57), Ivan Fiamin (1856-63), Božo Mihovilović (1861-74), dr. Kajetan Bedini (1856-91), dr. Martin Štiglic (1867-74), Josip pl. Demelli (1861-88), dr. Ivan Koščak (1874-83), Roko Vučić (1883-1902), Jeronim Žagar (1860-84), dr. Vinko Veljačić (1884-1901), dr. Josip Modrić (1888-90), dr. Ivan Kukanić (1890-97), dr. Andrija Rački (1895-1902), dr. Dragutin Smokvina (1897-1908), dr. Ivan Starčević (1905-1915), dr. Fran Binički (1902-19), dr. Josip Frančišković (1910-19), dr. Matija Pacher (1915-19), Mile Pavelić (1915-19).

Senjsko sjemenište bilo je vrsna odgojna ustanova. U njemu su se odgojili ne samo mnogi vrijedni svećenici i dušobrižnici nego i drugi narodni djelatnici koji nisu bili svećenici. Spomenimo samo imena kao što su: Šime Starčević, župnik karlobaški i pisac »Nove ričoslovice iliričke«; dr. Ante Starčević, prvak stranke prava; dr. Eugen Kvaternik, političar i borac za hrvatsku samostalnost; dr. Franjo Rački, istaknuti historičar i prvi predsjednik JAZU; dr. Martin Štiglic, sveučilišni profesor i teološki pisac; dr. Ivan Starčević, biskup senjski; dr. Fran Binički, pjesnik, prevodilac, pisac i jedan od najbližih suradnika krčkog biskupa Mahnića.

Mnogi pitomci senjskog sjemeništa istakli su se osobito na pedagoškom polju, od tih spominjemo: Stjepana Sabljaka, ravnatelja gimnazije u Senju i nadzornika škola u Vojnoj krajini; Tomu Matića, gimnazijskog ravnatelja u Senju; dr. Petra Matkovića, sveučilišnog prof. u Zagrebu; Ivana Fiamina, pisca knjiga za mladež; Ljudevita Slamnika, gimnazij-

¹⁹ *Hrvatska straža*, od 11. X. 1933.

skog ravnatelja na Rijeci; Ivana Radetića, gimnazijskog prof. u Senju, i dr. Kao osnivači škola i prvi učitelji zavređuju spomen: Jakov Randić, kanonik i župnik u Kraljevcu, koji je o svome trošku uredio školske prostorije u Kostreni (Sv. Barbara) i tamo bio učitelj od 1839. do 1849; Nikola Pabor, kanonik i arhidakon u Bakru – bio je sedam godina učitelj u Kukuljanovu; Gašpar Matković, kanonik u Senju, učitelj na Trsatu od 1857. do 1865; Aleksandar Car, dekan i župnik u Crikvenici, učitelj na Zlobinu; i toliko drugih koji su djelovali bilo kao samostalni katehete, bilo kao župnici na pučkim školama.

G. 1846. klerici su u sjemeništu osnovali »Zbor duhovne mladeži« koji se napaja na idejama ilirizma i zatim pravaštva. Kao prvotni cilj postavljaju si: »Naučiti temeljito narodni jezik, dobro proučiti domaću književnost i povijest, kao također po mogućnosti upoznati se s književnošću i poviješću inih narječja slavenskih.«²⁰ »Zbor« će dijeliti sudbinu sjemeništa. Njegovi članovi učit će marno hrvatski jezik, razvijati u sebi i drugima ljubav prema narodu i domovini, skupljati narodne pjesme i običaje, izdavati i skupljati knjige, odgajati za rad i inicijativu, njegovati glazbeni i kulturni život.

Ima li se sve rečeno u vidu, možemo s Matijom Glažarom, kanonikom i piscem »Spomenice župe Senj« zaključiti »da je Bogoslovno učilište časno ispunilo zadaću koju je plemeniti utemeljitelji, osnivajući ga, imao pred očima.«²¹ Njegovo značenje daleko prelazi čisto vjerske i crkvene okvire.

Die theologische Anstalt von Senj

Zusammenfassung

Der Autor dieses Artikels gibt eine kurzgefasste Darstellung der Schulung für den geistlichen Stand und der theologischen Schule zu Senj von 1806 bis 1940, als dieses Seminar aufgehoben wurde. Neben tüchtigen Priestern lieferte diese Schule viele kulturellen und wissenschaftlichen Arbeiter.

Das Seminar keimte auf der glagolitischen Unterlage hervor und blieb dieser Tradition von Anfang bis Ende treu.

20. *Spomenica 50 godišnjega obstanaka Škole duhovne mladeži u Senju*, Senj, 1896, str. 9.

21. *Spomenica župe Senj*, str. 95. U *Spomenici* je sjemenište obradeno na str. 90-98. JOSIP FRKOVIĆ je to objavio u *Zvonima*, br. 4-9 1982, pod naslovom: *Počeci sjemeništa*. Podatke o profesorima i pitomcima uzeli smo iz toga izvora.